

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Lvdovici Molinæ, E Societate Iesv Theologiæ Doctoris, &
Professoris, Commentaria, In primam D. Thomæ partem**

Molina, Luis de

Lugduni, 1622

Articvlvs II.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73915)

Durandus, yterque in 1. d. 10. notant, vocabulum Spiritus, posse dici, tum à spiratione, tum etiam à spiritualitate. Si dicatur à spiratione, quasi spiritus significet idem, quod spiratus, tunc Spiritus sanctus in diuinis est proprium nomen tertiae personae diuinissimae Trinitatis, cui soli conuenit spirari.

Si verò dicatur ab spiritualitate, animaduertendum est, nomen Spiritus, ex primæua sua significatione videri impositum ad significandum halitum tenuem, & agilem, suapte natura iniquitum, qualis est ille, qui ventorum materies est propria, qui que secum aërem concitat, & qualis est etiam ille qui ex feruore sanguinis, præsertim exhalat in corde, quem medici vitalem, ac sensitiuum spiritum appellant, quo mediante operationes animales viriūmq; sentitium exercemus. Quia verò spiritus ille fugit aciem oculorum, tenuisque ac subtilis est, inter alias acceptiones nomen Spiritus, eam induit, qua significat substantias materias expertes, quæ etiam videri nequeunt, adeoque, vt ita dixerim, subtiles sunt, ve penetrēt corpora, ac cum eidem, prorsus indiuisis, simul sint in eodem loco.

Nomen spiritus sancti, ut commune sit tribus diuinis personis. Vt accommodetur soli tertie personae.

In hac significatione nomen hoc complexum, Spiritus sanctus, commune quid est omnibus personis diuinis: quamlibet namque earum verè dixeris esse spiritum, iuxta illud Ioan. 4. Spiritus est Deus: similiterque verè addideris, singulas personas esse sanctas. Licet autem ita complexè sumptum tribus personis diuinis sit commune, accommodatio tamen Scripturæ & Ecclesie idem nomen, sumptum incomplexè, & usurpatum est ad significandam solam tertiam personam gloriosissimæ Trinitatis, transiitque in nomen illi proprium, vt constat ex illo 1. Ioan. 5. Tres sunt qui testimonium dant in celo. Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & ex illis verbis Matth. ultimo, Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Rationem quare tertie personæ altissima Trinitatis fuerit accommodandum nomen duabus aliis personis alioquin commune, reddit D. Thomas. Quoniam, sicut relatio originis, qua constituitur in esse tertie personæ, sic & persona ipsa proprio nomine carebat, eaque de causa nomen aliquod fuit ei accommodandum. Ratio verò cur conueniret nomen, Spiritus sanctus, fuerit ei accommodatum, reddit duplicem. Primam cum August. 17. de Trinit. cap. 11. & lib. 15. cap. 19. prope finem, quoniam sicut Spiritus sanctus procedit à Patre & Filio, sic etiam nomen Spiritus sancti, quod vtrique personæ, à qua proficitur, erat commune, accommodandum fuit personæ procedenti. Secundam verò, quoniam nomen, Spiritus, prima sua significatione halitum impellentem ac mouentem significat: eum autem proprium sit amoris impellere ac mouere volentem in rem amatam, iure optimo prior illa pars nominis, nempe Spiritus, tertie personæ sanctissimæ Trinitatis fuit accommodata, quatenus per voluntatem procedit, estque Patris & Filij amor ab vtroque spiratus. At posteriorem partem nominis, illam videlicet, sanctus, ideò D. Thomas tertie personæ augustissimæ Trinitatis accommodatam esse affirmat: quoniam iis rebus sanctitas conuenit, quæ in Deum ordinantur: amoris autem est omnia in Deum referre. Aliam addit rationem Bartholomæus Torres, videlicet, quod cum sanctitas ad voluntatem, quæ prima virtutum est sedes, pertineat, merito nomen, sancti appropriatur personæ procedenti per voluntatem.

Sauilius nomen cur sit personæ peculiariter assignatum.

Molina in D. Thom.

ARTICVLVS II

Virum Spiritus sanctus procedat à Filio.

DISPVATIO I

ONELVSTO affirmat, estque dogma fidei, vt sequenti disputatione demonstrabimus. Eam probat Diuus Thomas.

Spiritus sanctus procedit à Filio.

Primò, quoniam si Spiritus sanctus non procederet à Filio, ab eo minime distingueretur: consequens autem est hereticum, quippe cum excellentissimam Trinitatem personarum secundum rem distinctarum inter se de medio tollat: ergo Spiritus sanctus procedit à Filio. Sequelam probat, quia personæ non distinguuntur ab inuicem absolutis: absoluta namque in diuinis pertinent ad vnitatem essentiae, quæ communis est tribus personis: nec item relationibus, nisi sine adinuicem relatiue oppositæ. Etenim in Patre duæ sunt relationes, videlicet paternitas, qua ad Filium refertur, & spiratio actiua, qua refertur ad Spiritum sanctum: & tamen quia inter eas non datur oppositio relatiua, non constituunt duas personas, sed ad vnam personam

Patris spectant: quare si in Filio & Spiritu sancto non essent nisi duæ relationes, quibus referrentur ad Patrem, filiatio videlicet, & spiratio passiuua, iam hæ non magis opponerentur, quam illæ, quæ sunt in Patre, & propterea non constituerent duas personas: imò sicut persona Patris est vna tantum habens duas relationes ad Filium & Spiritum sanctum, sic etiam Filius & Spiritus sanctus essent vna tantum persona habens duas relationes ad Patrem, quatenus & Pater est, & spirator. Vt igitur Filius & Spiritus sanctus realiter distinguantur ab inuicem, necesse est in eis esse relationes originis oppositas, eius videlicet, qui ab alio, & à quo alius. Vnde cum Filius non sit à Spiritu sancto, vt omnes concedunt, si Spiritus sanctus non esset à Filio, minime profecto ab eo distingueretur, quæ erat sequela probanda.

Secundò probat eandem conclusionem, quoniam Filius procedit per intellectum, vt Verbum: Spiritus sanctus per voluntatem, vt amor: sed amor procedit à Verbo, eò quod nihil amamus, nisi quod prius mentis notitia apprehendimus: ergo Spiritus sanctus procedit à Filio.

Catetanus notat hoc loco, rationem hanc tamquam rationabilem solum, non verò tamquam necessariam adduci à Diuo Thoma. Dicere namq; quis poterat, vt personalis amor, qui est Spiritus sanctus, à Patre procederet, satis esse si in Patre præcederet essentialis cognitio sui ipsius, neque esse necessarium Verbum: quippe cum cognitione essentiali cognosceret Pater essentiam: eaq; sola sufficeret, vt tum amor essentialis, tum etia personalis à Patre maneret. Nihilominus cum D. Thom. disputet cum Christianis, qui Scripturas recipiunt, proficit utrique Patrem intelligendo dicere, seu producere Verbum, sicut sicut Scripturæ docent Patrem eò didisse omnia per Verbum tamquam per artem ac scientiam suam, quatenus in Verbo includitur intelligere essentialè, quod Pater Filio per generationem communicat: ita concedere debent Patrem per Filium tamquam per suum Verbum, cui ante omnem actum voluntatis intelligere essentialè, & citè attributa cetera communicantur, producere amorem personalem, atque adeò nò solum intelligere essentialè, sed etia Verbum ipsum ad productione Spiritus sancti, tamquam vnum ipsum cum Patre principium, concurrere. Equidem

D. Thom. ratio explicatur.

consonum est valde rationis, vt sicut amor essentialis à notitia essentiali, quam supponit, suo modo procedit, ita amor personalis à Verbo, notitiave Patris personalis, proficitur. Atque hac ratione, vt à nobis explicata est, vritur etiam Scorus ad hoc ipsum probandum in 1. dist. 11. quaest. 1.

Tertio ita argumentatur D. Thomas: Numquam ab vno procedunt multa absque ordine, quem habeant inter sese, nisi quando illa differunt ex parte materiae: quo pacto multi cultelli, qui ex parte materiae differunt, procedunt absque ordine ab eodè fabrico: species autem rerum, quae ex parte forma differunt, ordinem nobilitatis habent adinuicem, quo quaedam sunt perfectiores aliis, in quo diuina sapientia splendet: cum ergo Filius, & Spiritus sanctus procedant à Patre, nec differant ex parte materiae, aliquem ordinem seruabunt inter se: neque potest esse alius, quàm originis, quo vnus sit ab alio: quare cum Filius non sit ab Spiritu sancto: fit, vt Spiritus sanctus sit à Filio: Haec solùm est suadens quaedam ratio vnà cum reliquis.

DISPUTATIO II.

Num dogma fidei sit, Spiritum sanctum etiam à Filio procedere, vt Latina Ecclesia proficitur.

Vit, estque in hodiernum vsque diem, periculosum dissidium inter multos ex iis, qui ad Graecam Ecclesiam spectant, atque inter Ecclesiam Latinam, num Spiritus sanctus etiam à Filio procedat. Multis ex Graecis contendentibus, Spiritum sanctum, non à Filio, sed à solo Patre procedere: tamen si nec negent, nec negare possint, esse Spiritum Filij, nonnullique eorum doceant, esse à Patre per Filium: imò etiam quidam addant esse, & profuere à Filio, vt D. Thomas hoc loco refert: Latinis verò constanter asseuerantibus, Spiritum sanctum simul procedere à Patre & Filio. Patrem tamen à se habere vt Spiritum sanctum producat, Filium verò à Patre per generationem aeternam, qua, sicut communicat ei essentiam, sic etiam vt sit secum vnum principium Spiritus sancti.

Græcorum quorundam error circa processionem Spiritus sancti.

Suaderi potest. Primò.

Error Græcorum suaderi potest Primò, quia nobis non licet affirmare aliquid de diuinis personis, nisi fuerit in sacris literis expressum: vt enim Dionysius cap. 1. de diuinis Nominibus ait, Omnino audiendum non est quicquam de summa abstrusaque diuinitate, aut dicere, aut cogitare, præter ea quae nobis diuinitus scripta diuina enunciarunt: in sacris autem literis non legitur Spiritum sanctum procedere à Filio, à Patre verò procedere legitur Ioan. 16. Spiritum veritatis qui à Patre procedit: ergo Spiritus sanctus non procedit à Filio.

Secundò.

Secundò, quia prætermissa Nicæna Synodo, in qua de processione Spiritus sancti nihil definitum est, in Concilio Constantinopolitano 1. quod est secunda synodus generalis cap. 6. definitum est, Spiritum sanctum procedere à Patre, neque vilo modo significatur, quòd etiam à Filio procedat, vt patet ex verbis Concilij quæ sic habent: *Credimus in Spiritum sanctum Dominum & visificantem, ex Patre procedentem, cum Patre & Filio adorandum, & conglorificandum: cum ergo idem in sequentibus synodis generalibus vsque ad sextam synodum fuerit receptum, & in sexta synodo actione 17. in professione fidei eadem definitio eisdem verbis repetatur, certè mès illorum omnium Patrum ac Conciliorum fuit, Spiritum sanctum à solo Patre procedere. Imò cum in*

prædictis Concilijs sub anathemate præcipitur, vt nulli liceat aliud docere aut prædicare de fide gloriosissimæ Trinitatis, quàm in eis definitur, inculant nos Græci, non solum tamquam à fide deuio, dum asserimus Spiritum sanctum etiam à Filio procedere, sed etiam vinculis anathematis alligatos, maximè cum teste Magistro sententiarum in 1. distinctione 11. c. 2. Leo tertius post altare beati Pauli in tabula argentea idem symbolum eisdè verbis Romæ sculptum reliquerit, pro amore (vt ipse ait) & cautela fidei orthodoxæ. Subiungitque hæc verba, *Qui aliud docuerit, vel aliter prædicauerit, anathema sit.*

His tamen non obstantibus, dicendum est: Latinarum sententiam, quam præcipui Græcorum, vt videbimus, etiam affirmarunt, esse dogma fidei, eòque Græcos, qui cõtrarium affirmant, si aliter quàm verbis, à nobis dissentiant, errare in fide. Probatur primò, quia, vt inferius videbimus, persona diuina non mittitur propriè, nisi ab ea, à qua est per processionem: cum ergo Filius dicat se missurum Apostolis Spiritum sanctum, vt constat ex illo Ioann. 15. *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, &c. & Ioan. 16. Si abiero, mittam eum ad vos, efficietur, vt Spiritus sanctus à Filio procedat.*

Secundò, persona diuina nil accipit, nisi ab ea, à qua procedit: sed Spiritus sanctus accipit à filio: Ioannis enim 16. Christus de Spiritu sancto ait: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quaecumque habet pater, mea sunt, propter hæc dixi vobis, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Quorum sanè verborum non alius, quàm hic est sensus, Omnia, quae habet Pater, mea sunt, mihi videlicet per generationem aeternam communicata: quare cum Pater vim habeat producendi Spiritum sanctum, eandem quoque ego habeo ab eo acceptam: propter hæc dixi, quia de meo accipiet, sicut à Patre accipit: Spiritus ergo sanctus non à solo Patre, sed à Filio etiam procedit. Iuxta hanc expolitionem Concilium Florentinum sessione vltima in literis sanctæ vnionis in decreto de processione Spiritus sancti, *Quonia, inquit, omnia, quae Patris sunt, ipse Pater vni genito suo gignendo dedit, præter esse Patrem, hoc ipsum quòd Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius à Patre aeternaliter habet, à quo aeternaliter etiam genitus est.**

Hinc possumus hanc tertiam elicere rationem. Spiritus sanctus accipit à Filio, vt ex testimonijs citatis constat: quòd autè accipit est essentia: quæ non est aliud quàm ipsemet Spiritus sanctus, aliàs esset in eo cõpositio: ergo Spiritus sanctus procedit à Filio.

Quartò, Spiritus sanctus dicitur Spiritus Patris, quia ab eo procedit, iuxta illud Math. 10. *Non estis vos qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis:* sed Spiritus sanctus dicitur etiam Spiritus Filij, iuxta illud ad Rom. 8. *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius, & ad Galat. 4. Missi Deus Spiritum Filij sui in corda vestra:* ergo Spiritus sanctus à Filio etiam procedit.

Hinc possumus hanc quintam ducere rationem. In Deo illa persona, quæ est eiusdem nature cum altera, & insuper dicitur esse illius, necesse est vt ab illa procedat, vt de Filio comparatione Patris constat: sed Spiritus sanctus est persona eiusdem nature cum Filio, & in Scripturis dicitur Spiritus Filij, vt ex testimonijs citatis constat: ergo procedit à Filio.

Licet etiam promere hanc sextam. Spiritus sanctus est Spiritus Filij, sicut & Patris: ergo est relationum ad Filium sicut ad patrem: esse namque Spiritum Filij sanè relationem significat ad Filium: neque assignabitur alia, quàm originis, qua ab eo procedat, sicut à Patre: ergo Spiritus sanctus à Filio procedit.

Spiritum sanctum à Filio procedere dogma fidei esse demonstratur.

Septimò

MOL
L
D

Septimò possumus arguèntari, quoniam etiam ipsi Græci cõcedunt, Spiritum sanctum esse de substantia Patris & Filij, ad quod non satis est esse Patri & Filio consubstantialem: alioquin cõcedendum similiter esset, Patrem esse de substantia Filij & Spiritus sancti, quod nullus vnquam concessit, neque salua fide Catholica cõcedere potest: ergo Spiritus sanctus non solum est consubstantialis Patri & Filio, sed etiam ab vtroque procedit, accipitque naturam, eaque ratione dicitur esse de vtriusque substantia: cum ergo non aliter emanet, accipiatque naturam ab vtroque, quàm per processionem: eò quòd in Deo non alia sint emanationes & communicationes naturæ diuinæ, quàm generatio & processio: atque Spiritus sanctus non sit de substantia Patris & Filij per generationem: sit, vt Spiritus sanctus à Patre simul & Filio procedat.

Octauò, Pater generando Filium communicat ei, quicquid nec ei repugnat, nec ordini processionum personarum diuinarum: vt patet, quoniam generatio illa naturalis est, & non libera: sed spiratio actiua, nec Filio repugnat, nec ordini processionum personarum diuinarum, quemadmodum cum eodem ordine pugnetur communicari Spiritui sancto paternitatem, generationemve actiuam, eò quòd Filij procedat per intellectum, at Spiritus sanctus per voluntatem, operatiõque voluntatis ex natura rei præsupponat operationem intellectus: ergo Pater generando Filium communicat ei spirationem actiuam, qua secum, tamquam vnum & idem principium, spirat Spiritum sanctum: Spiritus sanctus ergo simul à Patre & Filio procedit. Vim huius rationis satis apertè docuit Christus illis verbis Ioan. 16. *Omnia quaecumque habet Pater mea sunt, propterea dixi vobis, quia de meo accipiet*, deduxitque Concilium Florentinum, vt in secundo argumento explicatum est.

Vt verò vis eiusdem rationis magis elucescat argumentor nonò. Prius nostro intelligèdi more cum fundamento in re Pater generat Filium, Filiusque est genitus, quàm Pater spirat Spiritum sanctum, vt sepe in superioribus est explicatum, idque propterea quòd ex natura rei, etiam in Deo, actus voluntatis præsupponat actum intellectus, eò quòd nihil sit volitum, quin præcognitum: sed in illo priori, in quo Filius est genitus, antequam Pater diligendo producat Spiritum sanctum, Filius habet communicatam sibi à Patre essentiam & voluntatem fecundam tunc ad productionem Spiritus sancti: ergo fieri nequit, vt Spiritus sanctus procedat à Patre per voluntatem, quin simul procedat à Filio tamquam ab eodem principio cum Patre per illam eandem voluntatem ita fecundam.

Confirmatur, quoniam ideò Pater generando Filium, & spirando Spiritum sanctum communicat illis vim ad creandum, esseque vnum principium secum comparatione cuiusque effectus ad extra, quoniam generatione & spiratione communicat illis essentiam, intellectum & voluntatem fecundam tunc, & præintellecta ante omnem effectum ad extra: cum ergo simili modo generando Filium communicet illi essentiam, intellectum, & voluntatem fecundam & præintellecta ante productionem Spiritus sancti: sit vt communicet illi vim spiratiuam, esseque vnum principium secum Spiritus sancti. Accedunt etiam in confirmationem huius dogmatis fidei rationes D. Thomæ, quas præcedente disputatione proposuimus, præsertim prima, cuius vim disputatione sequenti expendemus.

Idem fidei dogma definiuit Concilium Ephesi-

num in epistola totius Concilij ad Nestorium, his verbis. *De Spiritu quoque cum dicit: Ille me clarificabit, hoc reuèlissimè sentientes, vnum Christum Dominum & Filium, non velut alterius egentem gloria, confitemur à Spiritu sancto gloriam consecutum, quia eius Spiritus, nec melior, nec superior ipso est. Sed quia humana opera faciens ad demonstrationem suæ deitatis, virtute proprii Spiritus vnebatur: ab ipso glorificari dicitur, quòd virtus sua, vel disciplina qualibet vnumquemque clarificet. Quamuis epim in sua sit substantia Spiritus eius, & intelligatur in persona proprietatis, iuxta id quod Spiritus est, & non Filius, atamen alienus ab illo non est: nam Spiritus appellatus est veritatis, & veritas Christus est.*

Vnde & ab isto similiter, sicut ex Deo Patre procedit. Denique hic ipse Spiritus etiam per Sanctorum manus Apostolorum miracula gloriosa perficiens Dominum clarificauit Iesum Christum, postquam ascendit in celum. Nam creditus est Christus natura Deus existens per suum Spiritum virtutes efficiens, idèque dicebatur meo accipiet, & annuntiabit vobis. Nequaquam vero participatione alterius, idem spiritus sapiens, aut potens dicitur, quia per omnia perfectus est, & nullo prorsus indigens bono. Nam paterna virtutis & sapientia, id est, Filij, Spiritus creditur, & ideò ipsa re, & subsistente

virtute, virtus & sapientia comprobatur. Hactenus Concilium. Cum enim Nestorius Christum hominem distinctum suppositum astrueret à Filio Dei, nec beatam virginem Dei genitricem confiteri vellet, cumque eum errorem etiam inde probare contereret, quòd Christus homo fuerit ab Spiritu sancto clarificatus, vt ipsemet Ioan. 16. prædixerat ea sententia: *Ille me clarificabit*, &c. explicat Concilium, quoniam ratione Christus ab Spiritu sancto sit clarificatus, addens eum ipsum Spiritum esse Spiritum Christi, quatenus Christus est Dei Filius, à quo etiam, inquit, sicut ex Deo Patre procedit.

Quòd autem epistola illa non fuerit solius Cyrilli, sed totius Ephesinæ Synodi, constat in primis ex verbis illis ad initium eiusdem epistolæ: *Religioso & Deo amabili Nestorio Cyrillus, vel quicumque sunt apud Ephesinam Synodum*. Fit autem in ea peculiaris mentio Cyrilli, quoniam auctoritate Cælestini Papæ præsidebat toti Concilio. Constat deinde, quoniam ex sequentibus Conciliis generalibus in Græcia celebratis est manifestum, Patres illius Concilij fidei definitionem aduersus Nestorium confecisse, quæ sanè nulla alia est in ea synodo, quàm ea, quæ in ea epistola continentur. Nam fidei confessionem, quam eius Concilij Patres fecerunt, in qua fusiùs, vt errores Nestorij flagitabant, exponuntur, Nicenæ, Constantinopolitanæque Synodi confessiones: eam, inquam, confessionem vnà cum tredecim anathematismis in epistolæ formam redactis ad eundem Nestorium ablentem, si fortè respiceret, & insaniam deponeret, tamquam ad amicum benignè direxerunt. Accedit præterea, quòd ex iisdem Conciliis, quæ sunt in Græcia cõsecuta, certum est, quæ continet ea epistola, fidei definitiones esse. In Concilio enim Chalcedonensi actione quinta in prima fidei definitione suscipiunt Patres tamquam

fidem orthodoxam ea, quæ in tribus præcedentibus Synodis generalibus definita fuerunt, in Nicænâ scilicet, Constantinopolitana & Ephesina. Cùmque ad Ephesinam ventum est, adiicitur sequens sententia: *Statuimus etiam sanctam Synodum Ephesi factam, cuius fuerunt auctores, venerabilis memoria Cælestinus Rome vrbis, & Cyrillus Alexandrina Ecclesia Sacerdotes*. In secunda verò fidei definitione additur: *Beatissimi quondam Cyrilli Alexandrina Ecclesia Sacerdotis synodicas epistolas, tam ad Nestorium, quàm ad*

Concilium Chalcedonense.

caeteros per orientem congruas, & sibi consentientes suscipiunt ad consutationem quidem Nestorianæ amentia, & ad interpretationem eorum, qui religioso zelo salutaris symboli cupiunt introductum. In quinta præterea Synodo actione, anathematismo 13, & 14. fertur anathemate, qui repugnant definitis à sancta Synodo Ephesina & beato Cyrillo, sitque manifesta mentio de contentis in epistola ad Nestorium. In 6. etiam actione 7. in definitione fidei orthodoxæ suscipiuntur epistolæ synodica, quæ à beato Cyrillo scriptæ sunt aduersus impium Nestorium, & ad orientales Episcopos, & denique ea omnia, quæ à quinque præcedentibus Conciliis vniuersalibus definita fuerant. Quod sit, ut dogma de processione Spiritus sancti à Filio, in tertia Synodo generali fuerit definitum, & in tribus sequentibus in Græcia celebratis confirmatum, ac subscriptum.

Concilium Lateranense secundum.

Eandem veritatem statuit Concilium Lateranense secundum sub Innocentio III. cap. *Firmiter*, de summa Trinitate & fide. Catholica eis verbis: Pater à nullo, Filius à Patre, ac Spiritus sanctus pariter ab utroque.

Lugdunense.

Item in Concilio Lugdunensi cap. *Fideli*, de summa Trinitate & fide Catholica, lib. 6. vbi Gregor. X. *Fideli*, inquit, & deuota professione fatemur, quod Spiritus sanctus eternaliter ex Patre & ex Filio, non tamquam ex duobus principis, sed tamquam ex vno principio, non duobus inspirationibus, sed vna inspiratione procedit. Hoc professus est habentis, prædicantis, & docuit sancta Romana Ecclesia mater omnium fidelium, & magistra. Hoc habet orthodoxorum Patrum, atque Doctorum Latinorum pariter & Græcorum incommutabilis & vera sententia. Sed quia nonnulli propter inrefragabile præmissæ veritatis ignorantiam in errores varios sunt prolapsi. Nos sacro approbante Concilio damnamus & reprobamus omnes, qui negare præsumpserint eternaliter Spiritum sanctum ex Patre & Filio procedere, siue etiam temerario ausu asserere, quod Spiritus sanctus ex Patre & Filio tamquam ex duobus principis, & non tamquam ex vno procedat. Hec Gregorius X. in eo Concilio.

Florentinum.

Accedit Concilium Florentinum, cui Ioannes Palæologus Græcorum Imperator, Patriarcha Constantinopolitanus, & multi alij Episcopi Græcorum interfuerunt, vbi post longam disputationem communi Latinorum & Græcorum consensu sessione vltima in literis sanctæ vniõnis in decreto de processione Spiritus sancti, sequens definitio edita est: Approbante hac sacra Synodo Florentina definitur & suscipiatur: quia Spiritus sanctus à Patre & Filio eternaliter est: & essentiam suam, & substantiam esse subsistentem habet ex Patre simul & Filio, & ex utroque eternaliter tamquam ab vno principio & vna inspiratione procedit. Declarantes quod id, quod sancti Doctores & Patres dicunt, ex Patre ipse Filium procedere Spiritum sanctum, ad hæc intelligendum tendit, ut per hoc significetur, Filium quoque esse secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentie Spiritus sancti, sicut & Patrem. Et quoniam omnia, quæ Patris sunt ipse Pater vniuerso Filio suo gignendo dedit (præter esse Patrem) hoc ipsum, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius à Patre eternaliter habet, à quo æternaliter etiam genitus est. Hæc Florentina Synodus, in eisdem literis sanctæ vniõnis legere licet rationem, qua Græci & Latini ad concordiam venerunt, cum enim verique explicarunt quod antea dicebant, inuentum est, eos solis verbis dissensisse: cum Græci non se satis explicarent, neq; intelligerent, Latinos, crederentque eos in

ea esse sententia ut dicerent, Spiritum sanctum procedere à Patre & Filio tamquam à duobus principis, distinctisque spiracionibus: quod nunquam assenserunt, ut patet ex Concilio Lugdunensi, vbi contrarium fuerat definitum.

Diuisus Antoninus tertia parte suarum historiarum tit. 2. cap. 13. §. 11. refert, nullum ferè fructum ex ea concordia fuisse secutum, quod Græci non curauerint eam definitionem populo tradere, quin potius Episcopi & Sacerdotes, qui Concilio præfentes non adfuerunt, in eodem errore suo permanserint, & mortuo Ioanne Palæologo, persequentis Imperatoris creationem, ad statum pristinum errores Græciæ redierunt: vnde perseuerant adhuc Græci ab Ecclesia Romana diuisi non minus, quam ante Concilium Florentinum. Addit D. Antoninus in penam tanti delicti quarto decimo anno sequenti post Concilium Florentinum Constantinopolim videri captam à Turcis, & pauld post totam Græciam.

Eandem veritatem statuit Concilium Toletanum I. in confessione fidei, cum dicit: Spiritum quoque esse Paracletum, qui nec Pater sit ipse nec Filius, sed à Patre Filioque procedens. Fuit verò Concilium hoc confirmatum à Leone I. Cuius auctoritas congregauit, firmavitque Concilium Chalcedonense. Idem affirmat Leo I. sermone 2. in Pentecosten. Idem Toletanum III. anathematismo 3. Toletanum IV. §. 1. cap. 1. Toletanum V. cap. 1. Toletanum VIII. in 4. Symbolo fidei, demum Toletanum XI. in professione fidei.

Idem dogma non solum Latini omnes semper constanter asseruerunt, sed etiam, ut ex Concilio Lugdunensi relatum est, præcipui Græci Patres, in quorum numeris in primis referre posuimus, quotquot Ephesina & tribus sequentibus Synodis generalibus in Græcia celebratis interfuerunt.

Accedunt alij multi, quorum primus Origenes in illud ad Rom. 8. Si quis Spiritum Christi non habet, & c. hæc promittit sententiam: Quantum vel consequentia loci præsentis intruor, vel illud quod Saluator in Euangelio de Spiritu sancto dicit: Qui à Patre procedit, & de meo accipiet: & huius verbi explanationem in sequentibus verbis iungit, dicens: Pater omnia tua mea sunt, & mea tua sunt omnia: præterea dicit, quod de meo accipiet: cum, inquam, tantam hæc audo vnitatis inter Patrem & Filium aspirationem, Spiritus Dei, & Spiritus Christi vnus, atque idem mihi Spiritus videtur.

Athanasius in symbolo: Spiritus sanctus, inquit, à Patre & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Sermone quarto contra Arianos affirmat, Spiritum sanctum accipere à Verbo. In epistola ad Serapionem Episcopum, de Spiritu sancto sic loquitur: A Patre dicitur procedere, quoniam à Verbo Patris descendit, & mittitur, & donatur. Et infra: Spiritus porro à Filio accipit: De meo enim, inquit, accipiet & annuntiabit vobis. Et paucis interiectis: Cum igitur istius modi ordinem & naturam habet Spiritus ad Filium, qualem Filius habet ad Patrem, qui fieri potest, ut qui Spiritum sanctum creaturam dicit, non illud idem necessarium & de Filio sentiat.

Didymus 2. lib. de Spiritu sancto, & refertur de Didymo consecrat. dist. 5. cap. Saluator, dum expendit locum illius Ioann. cap. 16. in hunc modum scribit: Non enim loquitur à semetipso, hoc est, non sine me, & sine meo, & Patris arbitrio, quia inseparabilis à meo, & Patris est voluntate, quia non ex se est, sed ex Patre & meo est hoc enim ipsum, quod subsistit, & quod loquitur, à Patre & meo illi est. Latè deinde in iis, quæ sequuntur, explicat, perinde Spiritum sanctum accipere, habereque

Græci obierunt in Spiritum sanctum

Concilium Toletanum

Qui Cuiusdam fidei dogma fuerint

D. Athanasius

D. Didymus

D. explicat

haberéque naturam ab utroque, atque Filius accipit, habetque naturam à Patre.

D. Basilii. Subscribit citatis autoribus Basiliius lib. 3. contra Eunomium his verbis: *Cur enim necesse est, si dignitate ac ordine tertius est Spiritus, natura quoque ipsum tertium esse. Dignitate namque ipsum secundum à Filio ab ipso esse habeat, ab ipso accipiat, & annunciet nobis, & omnino ab illa causa dependeat, pietatis ratio tradit: natura vero tertius uti, nec à divinis Scripturis docti sumus, nec à dictis possibile est consequenter ratiocinari.* Legito versionem Gregorij Trapezuntij, que habetur tertio tomo Conciliorum post sessionem vltimam Concilij Florentini.

D. Gregorius. Gregorius Nyssenus ad Ablabium, de eo quod non putandum sit tres dici Deos oportere, in eadem est veritate. *Omnis, inquit, actio ad creaturam à Deo perveniens, à Patre proficitur, & per Filium progreditur, & in Spiritu sancto perficitur. Quasi scilicet Filius à Patre, à quo eandem naturam divinam accipit, habeat operari, & Spiritus sanctus ab utroque.* Et infra: *Non divinum pro numero hypostaseon sancta Trinitas omnem actionem operatur, sed unus quidem bene voluntatis motus, una dispositio est, que à Patre, per Filium ad Spiritum sanctum usque deducitur atque dirigitur.* Et paulò inferius: *Cum Deus Græcè θεός τὸ θεῶν, id est, ab spectando, providendoque dictus sit, specularicem virtutem, per unigenitum Pater operatur, Filio autem omnem virtutem in Spiritu sancto perficitur.* Itaque vult Gregorius, quia in Patre, Filio, & Spiritu sancto eadem est natura, & vis providendi, ac influendi in res creatas, à Patre, tamquam à fonte, Filio communicata, & per Filium in Spiritum sanctum derivata, tres personas divinas non esse tres Deos, sed unum tantum, ab eadem numero Deitate, vtque inspicendi ac providendi à Græcis eo nomine appellatum.

D. Epiphani. Adde Epiphanium 3. lib. aduersus hæreses, hæresi 76. in confutatione capit. 35. libelli Actij: *Vbi Spiritus sanctus, ait, semper est ex Patre procedens, & de Filio accipiens.* Et in Anchorato, *Spiritus sanctus ab utrisque Patre & Filio Spiritus ex Spiritu.* Et paulò inferius: *Spiritus sanctus Spiritus veritatis est lux tercia à Patre & Filio.* Et *Spiritus sanctus, qui verè glorificatur, qui docet testimonia, qui testificatur de Filio, qui ex Patre & Filio solus dux est veritatis.* Item; itaque Pater semper erat, & Filius ex Patre, & Spiritus ex Patre & Filio spirat, id est, spiratione producit. Accedit Chryostomus homilia secunda in symbolum Apostolorum. Quo loco, *Spiritus sanctum, inquit, dicimus Patri & Filio esse coequaltem, & procedentem de Patre & Filio.*

D. Cyrillus. Cyrillus lib. 10. in Ioannem, cap. 33. hanc veritatem egregiè declarat ea sententia: *Cum Spiritum veritatis, id est, suum (ipse enim veritas est) paracletum appellauerit, ex Patre ipsum procedere ait. Nam sicut Filius Spiritus est naturaliter in ipso manens, & per ipsum procedens: sic certè Patris quoque Spiritus est.* Et infra: *Credere debemus, quoniam Spiritus sic proprius Filius est, sicut sanè ipsius quoque Dei Patris: idcirco ad sanctificationem suorum discipulorum ab eo mitti. Idem satis dilucidè docet sexto Dialogorum de Trinitate paulò post initium, deducens id ex illis verbis Ioannis 16. De meo accipiet, & annuntiabit vobis: & aliàs sæpe.*

D. Maxim. Idem docet beatus Maximus, cuius testimonia aliorumque Patrum inuenies in oratione Bessarionis, cap. 5. & 6. scripta autem ea est ad finem Concilij Florentini.

D. Damasc. Si quis nobis obiiciat Damascenum 1. lib. fidei Orthodoxæ ad finem capit. 11. *Vbi Spiritum, inquit,*

A *sanctum & ex Patre & Spiritum Patris nominamus, ex Filio autem Spiritum sanctum non dicimus. Quibus verbis videtur apertè docere, Spiritum sanctum ex Patre procedere, non verò ex Filio. Respondemus, Damascenum se verbis quæ continuò sequuntur exponere: neque ea in re à reliquis Patribus dissentire. Subiungit namque, sed Spiritum Filij nominamus (si quis enim Spiritum Christi non habet, diuinus inquit Apostolus, non est eius) & per Filium apparuisse, & nobis traditum consistemur. Insufflauit enim & dixit discipulis suis; Accipite Spiritum sanctum. Quomodo autem ex sole radius & splendor (ipse enim fons est, & radius & splendoris) atque per radium nobis splendor tribuitur: & ipse est, qui illuminat eos, & participatur à nobis. Porro Filium, neque Spiritum esse dicimus; neque etiam ex Spiritu. Hactenus Damascenus.*

Ex quibus verbis constat, eam esse Damasceni mentem, vt dicat, Spiritum sanctum esse Spiritum Filij: cum tamen è contrario (vt rectè subiungit) nec dicamus Filium esse Spiritum sancti, nec esse ex Spiritu sancto, eo quod Filius nihil prorsus accipiat ab Spiritu sancto: accipiat autem Spiritus sanctus à Filio. Patet etiam Damascenum ostendere ac velle, vt Spiritus sanctus per Filium à Patre procedat, sicut splendor proficitur à sole per radium. Vnde addit, *Spiritum sanctum per Filium apparuisse & nobis esse traditum, tamquam eum, qui à Filio, vt splendor à radio, emanavit: idèoque Christum Ioan. 20. insufflasse quasi qui ex se emitteret, produceret, darètque Spiritum sanctum, dixissetque discipulis, Accipite Spiritum sanctum.* Vt ergo Bessarion cap. 7. sua orationis rectè notauit, ea ratione dumtaxat Damascenus, & nonnulli alij ex Græcis affirmant Spiritum sanctum procedere ex Patre per Filium, non secus ac splendor procedit à sole per radium: reuult verò concedere ex Filio: quoniam apud eos dictio, *ex*, denotat emanationem ab aliquo tamquam à prima origine & fonte, quo pacto, Spiritus sanctus à solo Patre procedit: quoniam is solus à se, & non ab alio habet vim, qua spirat Spiritum sanctum. Verùm quia Filius spirandi vim, sicut & reliqua, accipit à Patre per generationem æternam, haud secus quam radius à sole accipit vim fundendi splendoris, idcirco licet Spiritus sanctus proficitur à Filio, sitque eius Spiritus, quin etiam ab eo deur & mittatur: reuult tamen aliqui Græci Patres concedere hanc propositionem, *Spiritus sanctus procedit ex Filio*, licet concedant hanc aliam, *Spiritus sanctus procedit à Patre per Filium tamquam per suppositum & causam intermediam inter Patrem & Spiritum sanctum, eo modo quo radius media causa est inter solem & splendorem.* Atque id dicunt denotare dictionem, *per*. Vnde sicut, quia radius principium est intermedium à quo emanat splendor, concedimus splendorem esse radij splendorem, non verò radium esse radium splendoris: ita vult Damascenus vt dicamus, Spiritum sanctum, esse Spiritum Filij, non verò Filium esse Spiritum sancti, aut de Spiritu sancto.

D *ex Filio, licet concedant hanc aliam, Spiritus sanctus procedit à Patre per Filium tamquam per suppositum & causam intermediam inter Patrem & Spiritum sanctum, eo modo quo radius media causa est inter solem & splendorem.* Atque id dicunt denotare dictionem, *per*. Vnde sicut, quia radius principium est intermedium à quo emanat splendor, concedimus splendorem esse radij splendorem, non verò radium esse radium splendoris: ita vult Damascenus vt dicamus, Spiritum sanctum, esse Spiritum Filij, non verò Filium esse Spiritum sancti, aut de Spiritu sancto.

F Ex hactenus dictis facile erit intelligere, eos Græcos, qui à Latina Ecclesia dissentire videntur, solis verbis differre: facillimamque esse inter vtramque Ecclesiam concordiam. Longè tamen melius accommodatiúsque ad rem, de qua agitur, loqui Latinos, eoque Græcos, qui cum Latinis conueniunt.

Primum & secundum ex eo patent, quia neutri negant, Spiritum sanctum accipere vitam essentiam ac esse subsistens, procederetque à filio tamquam à supposito intermedio inter Spiritum sanctum & Patrem.

Cur Patres Græci Spiritum sanctum procedere per Filium non ex Filio scribunt.

Patrem. Neutri item negant Patrem, non ab alio, sed à seipso habere, quòd Spiritum sanctum producat, Filium verò id ipsum, sicut etiam cætera, à Patre accipere. Vtrique etiam affirmant, Patrem & Filium non esse plura principia, sed vnum tantum Spiritum sancti, nec spirare Spiritum sanctum distinctis, sed vna tantum spiratione: licet Pater id habeat à se, & Filius à Patre iuxta dicta superius. Non secus atque Pater, Filius & Spiritus sanctus non sunt plura, sed vnum tantum principium creaturarum, vna & eadem prorsus actione attingens res creatas, licet Pater id habeat à se, Filius à Patre, Spiritus sanctus ab vtroque, seu (quod idem est) à Patre per Filium. Solum ergo differunt Græci quidam à Latinis in eo, quòd Græci nolunt spirationem Spiritus sancti vocare processionem ex Filio, sed ex Patre per Filium: Latini verò vocant eam spirationem processionem ex Filio, quæ sanè quæstio est de solo modo loquendi.

Modum verò loquendi Latinorum esse saniorum, & magis conformem rei, de qua loquimur (quòd erat tertium, quòd superius colligebamus) probatur. Primum, quoniam nemo est qui dubitet, quin concedendum sit res creatas procedere per creationem ex Patre, Filio, & Spiritu sancto, vnico & eodem influxu creationis, quandoquidem essentia diuina, intellectus, & voluntas, quæ in Deo sunt principia creationis, ex æquo sunt in tota gloriosissima Trinitate, esto quemadmodum Pater à se habet essentiam, intellectum, & voluntatem, Filius verò à Patre, & Spiritus sanctus ab vtroque, aut à Patre per Filium, sic etiam Pater à se habeat quòd creet, Filius à Patre, & Spiritus sanctus ab vtroque, aut à Patre per Filium, & eaque ratione Gregorius Nyssenus, vt supra relatum est, asserat actionem omnem Dei in creaturas derivari à Patre per Filium, & Spiritum sanctum. Cùm ergo simili modo Pater per Filium spirat Spiritum sanctum, quatenus ei per generationem æternam communicat essentiam, intellectum, & voluntatem, quibus Pater & Filius, vt vnicum principium, vnicæque spiratione, producant Spiritum sanctum, cum discrimine sæpe repetito, planè simpliciter concedi debet, Spiritum sanctum procedere simul ex Patre & Filio tamquam ex vnico principio.

Secundò Damascenus perinde concedit Spiritum sanctum emanare à Patre per Filium, quo splendor per radium emanat à sole, eaque ratione cum Scripturis sanctis affirmat, Spiritum sanctum esse spiritum Filij & non è contrario, Filium esse Spiritum sancti, Spiritum sanctumque accipere à Filio, & dari, ac mitti ab eodem, & non è contrario: sed rectè concedimus splendorem esse, procederèque ex radio tamquam ex immediato, instrumentalique principio, esto, tamquam ex causa principali & prima sit, procedatque ex sole: ergo concedendum etiam est, Spiritum sanctum esse, procederèque ex Filio.

Confirmatur hæc ratio, quoniam est hoc maximum, maximèque aduertendum discrimen inter emanationem, qua splendor emanat à sole per radium, & emanationem, qua Spiritus sanctus à Patre per Filium procedit, quòd splendor pars est lucis distincta à radio, nec immediatè à sole, sed de radio, tamquam ab instrumento solis, proficiscitur, licet per eandem actionem, per quam proximè à radio efficitur, emanet remotè à sole tamquam à causa principali, & prima in eo ordine causarum particularium. At verò Spiritus sanctus non emanat immediatè à Filio, & mediatè à Patre, sed im-

Spiritus sanctus longe aliter emanat à Patre per Filium quam splendor à sole per radium.

mediatè ab vtroque, non tamquam à duobus, sed tamquam ab vno sui principio, à quo eadem numero spiratione immediatè spiratur, & producit. Vt enim paulò ante de tota augustissima Trinitate, comparata cum productione rerum creaturarum, dicebamus omnes tres personas esse vnum tantum, immediatèque earum principium: eò quòd creaturæ omnes ab eis per essentiam, intellectum, & voluntatem, in quibus sunt vnum, immediatè proficiscuntur, iuxta dicta superius, nec ordo processio- num hanc immediationem impedit: ita quoque in re propòsita censendum est, Spiritum sanctum non ita spirari à Patre per Filium, quasi à Filio spiratur immediatè, & à Patre mediatè, sed quia vbi Pater per intellectum generauit Filium, eique communicauit essentiam, intellectum, & voluntatem, atque ad eò omnia, vt ait Damascenus cap. 9. præter inaccessibilitatem, hoc est, esse Patrem, principiumque non de principio, Pater & Filius per voluntatem iam communem spirant Spiritum sanctum vterque immediatè, vnicæque spiratione, atque ad eò licet in ratione Patris & Filij sint plura supposita inter se distincta, in ratione tamen spiratoris, sunt vnum tantum principium, vnicumque indiuiduum Patri & Filio commune: sicut tres personæ diuine, in ratione Dei, sunt vnus numerò Deus, Pater, Filius, & Spiritus sancto communis. Itaque non in eo sensu existimandum est Spiritum sanctum esse à Patre per Filium, quasi immediatè sit à Filio, & mediatè à Patre, & quasi principaliter sit à Patre, & minùs principaliter à Filio: aut quasi per aliam virtutem, partemque virtutis, sit à Patre, & per aliam, & denique quasi Filius instrumentum sit Patris in productione Spiritus sancti, quæ omnia cernuntur in productione qua sol per radium producit splendorem: sed solum in eo sensu, quòd Filius à Patre habet spirare Spiritum sanctum, Pater verò à se, atque tamen vterque immediatè, eadem vi ac virtute, eademque spiratione, & æquè principaliter. Vnde colligo id, quòd probandum acceperam, meliorem scilicet esse modum loquendi Latinorum & eorum Græcorum, qui Latinos secuti dicunt Spiritum sanctum procedere simul ex Patre & Filio, quàm eorum, qui asserunt procedere à Patre per Filium: libenterque, vel Damascenum, vel quemcumque alium, qui concedere renueret Spiritum sanctum esse, procederèque ex Filio, & nihilominus concederet Spiritum sanctum accipere à Filio, dari, & mitti ab eodem, emanarèque à Patre per Filium, quemadmodum splendor per radium emanat à sole, interrogarem: Num sicut est influxus radij in splendorem, ita sit influxus Filij in Spiritum sanctum per virtutem acceptam à Patre? Quòd si negent esse influxum Filij in Spiritum sanctum, in primis malè affirmant eodem modo Spiritum sanctum procedere à Patre per Filium, quo splendor procedit à sole per radium. Deinde malè concedunt Spiritum sanctum accipere à Filio, mittique, & dari ab eo, esseque spiritum Filij ea ratione, & non è contrario. Si verò concedant esse influxum Filij in Spiritum sanctum, vt re vera concedendum est, tunc petam, num influxus ille sit per diuersam vim ab ea, qua Pater influit, & producit tertiam personam, vel per eandem prorsus communem Patri cum Filio, eique à Patre per generationem communicatam? Non dabunt primum, quoniam neque asserere possunt esse quid absolutum, eò quòd absoluta omnia communia eademque sint in Patre & Filio: neque respectuum, quoniam in Filio nihil est respectiui, quòd non sit in Patre, præter filiationem: asserere autem

autem nequeunt filiationem esse principium in Filio producendi Spiritum sanctum: maxime cum filiatione sit producti passivè à Patre, seu esse Filium à Patre per intellectum. Dent ergo primum necesse est, esse scilicet per eandem profus vim, atque adeo Patrem & Filium eodem profus influxu, spirationeque activa producere immediatè Spiritum sanctum, & ideo Spiritum sanctum aequè immediatè, ac simul procedere ex Patre & Filio tamquam ex eodem omnino principio, tamen si Pater ex se habeat, ut sit tale principium, Filius verò à Patre per generationem id acceperit.

Sunt qui contendant, Damascenum asseruisse, Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, citantque ex historia Balaam, & Isaphar hæc verba Damasceni: *Primum scias Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedentem.* Verum tamen in editione Parisiensis anni 1577, non habentur verba illa, Filioque, sed solum reliqua. Nec dubito eam, quæ à nobis relata expositaque est, fuisse sententiam Damasceni, quam satis dilucidè tradit cap. 1. lib. 1. de fide Orthodoxa.

Alij antiqui Patres Græci, de quorum numero sunt Iustinus Martyr in expositione fidei, & Gregorius Nazianzenus in oratione quam edidit in laudem Heronis Philosophi, affirmant quidem Spiritum sanctum procedere à Patre. Verum tamen licet non addat procedere etiam à Filio, neque etiam id negant.

Theophylactus est qui, dum exponit cap. 3. Joannis prope finem, apertè ab Ecclesia Latina dissentit. Idemque error apud multos Græcos post eam tempestatem videtur inoleuisse. Verba Theophylacti hæc sunt: *Non in tempestivum fuerit hoc loco dicere, quo modo habeat Filius Spiritum, & quo modo dicatur Spiritus Filij. Dicit enim & Apostolus, Spiritum Filij sui misit in corda nostra.* Et iterum: *Si autem quis Spiritum Christi non habuerit, hic non est eius. Sanè Latini malè hæc exponentes, & minus rectè intelligentes, dicunt, quod Spiritus etiam ex Filio procedat. Nos autem hoc quidem primum dicimus ad eos, quod aliud sit esse ex quopiam, & aliud esse cuiusdam. Pr Spiritus est quidem Spiritus Filij absque dubio, & ab omni Scriptura approbatur: ceterum esse ex Filio, nulla Scriptura restatur, ut ne duo principia Spiritus introducamus, Patrem & Filium.* Et infra: *Habet autem Spiritum Filius substantialiter, vi consubstantialitatis sibi, non à quo operationem recipiat, sicut Propheta. Dicitur autem Spiritus Filij secundum quod veritas est Filius, & veritas, & sapientia, Spiritus autem sanctus, & veritas, & fortitudinis, & sapientie Spiritus ab Isaia describitur. Et aliter: Quia per Filium hominibus datur, propterea Filij dicitur. Crede igitur in Spiritum à Patre quidem proficisci, per Filium autem dari creaturæ, atque hic tibi sit canon orthodoxa doctrina.* Hæc Theophylactus. At certè satis imbecilliter, neque enim omnes Scripturas exponit, quæ apertè docent Spiritum sanctum à Filio accipere, & emanare, ut præcipui etiam Græcorum consentunt. Satisque debili innititur fundamento, nempe quia sequeretur dari duo principia Spiritus sancti. Neque soluit firmissimas alias rationes & fundamenta, quibus demonstratum est Spiritum sanctum ab utroque procedere.

Ad primum igitur argumentum pro errore Græcorum dicendum est. Licet in sacris literis sub illis verbis non sit expressum, Spiritum sanctum procedere ex Filio, esse tamen expressum sub alijs, ex quibus id evidenter colligitur, ut ostendimus. Non solum autem licitum est affirmare, quod formaliter sub certis quibusdam terminis in Scriptura sacra de re-

bus divinis continetur, sed etiam quod ex ea evidenter colligitur. Imò ad etiam licet affirmare, quod Scriptura sacra plus innuit, quam oppositum, in idque tamquam in verisimilius, probabilius, literisque sacris consonantius propendere: accedente verò definitione Ecclesiæ, quæ Spiritu sancto ducitur, & cuius est ambigua definire, ac interpretari, id tamquam omnino certum, firmaque fide tenendum amplecti debemus. Spiritum sanctum procedere simul ex Patre & Filio apertè colligitur ex Scripturis sacris, sapèque ab universali Ecclesia, ut ostendimus, est definitum. Dionysius autem solum vult, non esse audendum alia affirmare de rebus divinis, & quæ supra caput sunt nostrum, quam quæ Scripturæ, vel in ipsismet rebus formaliter, vel in alijs, vnde illa certè, aut saltè probabiliter deducantur, enunciantur, quasi nihil tale contingendum, asserendumque sit ex nostro capite, sine fundamento in Scripturis, aut traditione Ecclesiæ.

Ad secundum dicendum est, iam nos ostendisse, statim post secundam Synodum, in qua definitum est Spiritum procedere à Patre, in tertia definitum fuisse procedere etiam à Filio, idemque receptum esse in synodis sequentibus. Licet autem secunda synodus statuerit Spiritum sanctum procedere à Patre, non tamen definiuit procedere à solo Patre, aut non procedere à Filio. Vnde ex ea definitione nihil colligitur contra nos. Porro ea synodus non decrevit Spiritum sanctum procedere etiam à Filio, in primis quia nondum surrexerat controuersia, errorque asserentium Spiritum sanctum non procedere à Filio, neque vlla erat oblata occasio id tunc definiendi. Statim verò ac temporibus tertiæ synodi occasio fuit oblata (cùm Nestorius assereret Spiritum sanctum maiorem, dignioremque esse Christo, idque confirmaret, quoniam ut habetur Ioan. 16. Spiritus sanctus Christum clarificauit) id definitum fuit. Deinde quia in Constantinopolitana, & Nicena synodis controuersia erat cum Ariani asserentibus Filium immediatè procedere à solo Patre, & Spiritum sanctum à solo Filio, & tam Filium quam Spiritum sanctum esse creaturas: aduersus illos autem solum erat opus definire, Spiritum sanctum procedere immediatè à Patre, quod in Constantinopolitana Synodo Patres præstiterunt. Accedit, quòd cum in Scriptura non haberetur, Spiritum sanctum procedere à Filio sub his ipsis verbis, haberetur verò procedere à Patre sub his, *Spiritum ueniatis qui à Patre procedit*, non erat eo tempore hæc res aded examinata ac perspicua in Ecclesia, quin à multis in dubium controuersiamque vocari posset: quare sicut ambigendū non est, multos ex Patribus illius tempestatis ex Scripturis cognouisse, asseruisseque Spiritum sanctum procedere ab utroque, de quorum numero fuerit Athanasius, Didymus, & plerique alij, sic etiam dubitandum non est, multos hæsisse, neque tamquam rem certam id habuisse, de quorum numero fuit Origenes, qui licet loco supra citato, tamquam cõsentaneum valde Scripturis sacris dixerit, quod ex ipso supra retulimus: ibidem tamè subiunxit quamdam aliam expositionè, quasi, quod prius de processione Spiritus sancti ex Filio dixerat, non esset sibi omnino certum. Multi ergo ex Patribus illius temporis, ut Iustinus, Gregorius Nazianzenus, & alij asseruerunt quidem id, quod sibi tunc erat certum, nempe Spiritum sanctum procedere à Patre: id verò, quod nondum satis perspectum habebant, taciti præterierunt. Eodem modo Constantinopolitana Synodus definiuit Spiritum sanctum procedere à Patre, quod fidelibus

Ad secundam.

D. Iustinus Mart. & D. Gregor. Nazianzenus, quomodo hæc de re loquuntur.

Theophylactus, apertè à Latina Ecclesia hæc in re dissentit.

Ad primum argumentum pro Græcorum errore quomodo respondendum.

fideliſibus omnibus tunc erat notum, & aduerſus Arianos expediebat deſignare: an verò ſimul etiam procederet à Filio, indefinitum relinquit.

Ad tertium.

Ad id verò, quod de anathemate Conciliorum, ac Leonis tertij ſubiungitur, dicendum eſt. Solum anathematizari eos, qui docent aliud aut aliter, hoc eſt, contrarium, aut repugnans iis, qua in eo ſymbolo continentur: non verò eos, qui docent, aut prædicant, quod in eo formaliter non ſcribitur, ſi tamen in eo contentis non repugnet: tale quid eſt Spiritum ſanctum procedere etiam à Filio. Aliàs neſas eſſet docere populum ſanctum Dei aliquod aliud myſterium præter ea, quæ id ſymbolum continet, ac proinde non liceret myſterium Eucharistiæ docere, quod ſanè ridiculum eſt. Adde, Concilia generalia ſequentia multa addidiſſe illi ſymbolo, vt de ſexta Synodo eſt manifeſtum. Imò Conſtantinopolitana etiam Synodus adiecit ſymbolo Concilij Nigani verba illa, *viſificantem, ex Patre procedentem, cum Patre, & Filio adorandam, & conglorificandam, & quædam etiam alia.* Eadem forma loquendi, qua Leo tertius, vſus eſt etiam Paulus ad Galatas primo dum dixit: *Licet nos aut Angelus de celo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis,* (id eſt, contrarium, aut repugnans) *anathema ſit.* Ipſe nantiquè Paulus 1. ad Theſſal. 3. pollicetur ſe iterum venturum ad eos, id enim optabat, vt completeret ea quæ decerant fidei illorum, quam priùs docuerat, dicens: *Orantes, vt videamus faciem veſtram, & compleamus ea quæ deſunt fidei veſtre.*

Abundantia

Quis autem ſymbolo, quod hodie in Miſſis canitur, addiderit partem illam, *Filiòque*, dum dicitur: *Qui ex Patre Filioque procedit:* ait D. Antoninus loco citato, non ſatis conſtare. Certum tamen eſſe, vel in aliquo Concilio generali, vel autoritate alicuius ſummæ Pontificis additam eſſe. D. Thomas hoc loco ad ſecundum affirmare videtur in quodam Concilio in Occidentalibus partibus congregato autoritate ſummæ Pontificis acceſſiſſe: non tamen dicit quodnam fuerit Concilium illud, & quis fuerit ſummus ille Pontifex. Tempore tamen Concilij Tolentani V. III. iam id erat additum: nam in ſymbolo fidei illius Concilij appoſitum reperitur.

Symbolo quo particulam, Filiòque addiderit.

DISPUTATIO III

Verum ſi Spiritus ſanctus à Filio non procederet, ab eo re diſtingueretur.

Scoti & quorundam aliorum opinio affirmans.

Ratio prima D. Thomæ præbet anſam excitandæ huius quaſtionis. Scotus in 1. diſtin. 11. q. 2. Ochamus, Gabriel, & Aureolus eadem diſtinctione, & quidam alij Scoti ſectatores, ruentur partem affirmantem, quam probant primo, quoniam ſi per impoſſibile Spiritus ſanctus procederet à Filio, & non à Patre, diſtingueretur realiter à Patre: ergo ſi procederet à Patre, & non à Filio, diſtingueretur realiter à Filio. Conſequentia eſt manifeſta, cum ſit par ratio vtroque. Etenim ſicut ſi Spiritus ſanctus non procederet à Filio, non eſſet inter Filium & Spiritum ſanctum relatiua oppoſitio, ſic etiam ſi non procederet à Patre, non opponeretur Patri relatiuè: fundamentum autem, cui contraria opinio innititur vt aſſerat, ſi Spiritus ſanctus non procederet à Filio, non fore diſtinctionem inter Filium & Spiritum ſanctum, eſt, quod in diuinis ſolum ſit diſtinctio inter ea, inter quæ exercitur relatiua oppoſitio. Antecedens verò probatur, quia dat oppoſitum, videlicet Patrem & Spiritum ſanctum, hypothefi data futuros idem, ac proinde vnã, & eandem perſonam, tunc ita argumentor. Pater tunc produceret Filium, & Filius Spiritum ſanctum: ergo ſi Pater & Spiritus ſanctus eſſent eadem perſona, vnã & eadem perſona, & produceret aliã, & produceretur ſimul ab ea, quod eſt abſurdum. Secundo, per id vnũquodque diſtinguitur à quocumque alio, per quod conſtituitur in ſuo eſſe: ſed Filius modo conſtituitur in eſſe perſonali Filij per filiationem: & non per ſpirationem actiuam, vt de ſe patet, poteſtque confirmari: tum quia ſpiratione actiuã conſtituitur quippiam communicabile: tum etiam, quoniam, vt videbimus, præſupponit filiationem, aduenitque Filio iam conſtituto, eaque ratione Filius vnã cum Patre ſpirat Spiritum ſanctum: ergo Filius diſtinguitur modo perſonaliter ab Spiritu ſancto per filiationem: ſed eſto Spiritus ſanctus non procederet à Filio, adhuc Filius retineret filiationem: ergo adhuc diſtingueretur per eam ab Spiritu ſancto. Tertio, ſi Spiritus ſanctus non procederet à Filio, Filius non minus eſſet vnus, quàm ſit modò: ergo non minus eſſet indiuiſus in ſe, & diſtinctus à quocumque alio, quàm de facto ſit: ac proinde non minus diſtingueretur ab Spiritu ſancto, quàm modo diſtinguatur. Prima conſequentia ex eo eſt manifeſta, quod ratio vnus in eo ſit poſita, vt ſit quid indiuiſum in ſe, & diſtinctum à quocumque alio. Reliqua verò totius diſcurſus notiffima ſunt. Quarto, fundamentum totum, cui autores contrariæ opinionis innituntur, eſt quod in diuinis ſolum inter ea eſt realis diſtinctio, inter quæ cernitur relatiua oppoſitio: ſed de facto nec inter filiationem & ſpirationem paſſiuam, nec inter paternitatem & eandem ſpirationem paſſiuam eſt oppoſitio relatiua, eò quod Filius & Pater non opponuntur relatiuè Spiritu ſancto, quatenus Filius & Pater ſunt, ſed ſolum quatenus ſunt vnus ſpirator conſideratus præciſè à paternitate & filiatione: & tamen de facto eſt diſtinctio realis inter filiationem & ſpirationem paſſiuam, & rursus inter paternitatem & ſpirationem paſſiuam, quippe cum Filius & Pater non ſolum quoad rationem ſpiratoris diſtinguantur realiter ab Spiritu ſancto, ſed etiam quoad rationes Patris & Filij: ergo fundamentum illud eſt falſum: ac proinde, eſto Spiritus ſanctus à Filio non procederet, ab eo nihilominus diſtingueretur realiter. Confirmatur hæc ratio, quoniam ſi Filius, quæ Filius, ab ſpiratione actiuã, ſecundum quam opponitur relatiuè Spiritu ſancto, haberet vt diſtingueretur ab eo realiter, & non à ſua proprietate perſonali Filij, ſanè ſpiratione actiuã eſſet, cauſa illius diſtinctionis in aliquo genere cauſæ: ſed nullum genus dabis, in quo ſit ita cauſa, vt patet, ſi ſingula percurras: ergo non eſt cauſa illius diſtinctionis, ſed Filius, ſecluſa ſpiratione actiuã, à ſua proprietate perſonali habet, quod diſtinguatur ab Spiritu ſancto: quare cum eandem proprietatem retineret, eſto Spiritus ſanctus ab eo non procederet, ſanè ab eo diſtingueretur realiter. Confirmatur rursus eadem ratio, quoniam in alijs relatiuis non ſolum cernitur diſtinctio realis inter ea, quæ mutuo opponuntur relatiuè, ſed etiam inter ea, quæ ſunt ad inuicem diſparata, vt ſimilitudo huius candoris non ſolum diſtinguitur à ſimilitudine alterius candoris, ſed etiam à æqualitate, quam hæc papyrus habet ad aliam ſibi æqualem: ergo pari ratione in diuinis non ſolum erit diſtinctio realis inter relatiua, quæ opponuntur inter ſe, ſed

ſuadetur primo.

sed etiam inter disparata, qualia essent Filius, quia Filius, & Spiritus sanctus, esto Spiritus sanctus à Filio non procederet. Etenim distinguerentur, quia ex natura rei essent rationes formales reales, quantum vna non est alia: quemadmodum similitudo & aequalitas ex eodem capite distinguuntur inter se.

Quintò, processio passiva per intellectum, & per voluntatem repugnant eidem personae, eò quòd processio per voluntatem supponat processionem per intellectum: ergo eo ipso, quòd Filius procederet à Patre per intellectum nascendo, Spiritus sanctus verò non item, sed spiratus per voluntatem, distinguerentur adinvicem, esto Spiritus sanctus à Filio non procederet. Id quòd videtur aperte affirmare Anselmus in libro de processione Spiritus sancti, cap. 4. cum ait: *Habent utriusque à Patre esse Filius & Spiritus sanctus, sed diverso modo, quia alter nascendo, & alter producendo, ut alij sint per hoc ab invicem.* Et paulò inferius: *Nà si per alium non essent plures Filius & Spiritus sanctus, per hoc solam essent diversi.*

Sextò, licet Spiritus sanctus à Filio non procederet, nihilominus Filius, quia Filius, esset vna persona, eò quòd esset rationalis naturae individua substantia: similiter etiam Spiritus sanctus, quia Spiritus sanctus, esset alia persona, quia similiter esset rationalis naturae individua substantia: ergo essent plures personae, distinguerenturque abinvicem personaliter, atque adeò realiter.

Partem negantem tuerentur D. Thomas, Caietanus, & Torres hoc loco, D. Bonaventura in 1. dist. 11. quaest. 1. Egidius quaest. 3. & quodlib. 1. quaest. 6. Durandus quaest. 2. Capreolus quaest. 1. Argentinas quaest. 2. Marfilius in 1. quaest. 15. art. 3. Ferrariensis 4. contra gentes cap. 24. ceterique sectatores Divi Thomae. Potissima autem ratio, cui nititur haec sententia, est illa nunquam satis soluta, qua Divus Thomas vsus est hoc loco, nosque disp. 1. proposuimus primo loco. Vis illius haec est. Personae divinae non distinguuntur nisi relationibus inter se oppositis: in Patre namque sunt duae relationes, nempe paternitas & spiratio activa, quae non alia de causa sunt idem realiter inter se, nec constituunt principia inter se distincta, nempe Patrem & spiratorem, nisi quia non opponuntur inter se: quare cum, si Spiritus sanctus à Filio non procederet, non essent in eis nisi filiatio & spiratio passiva, quae inter se non exercent oppositionem relativam: sanè Spiritus sanctus non plus distingueretur à Filio, quam Pater distinguatur ab spiratore.

Neque satisfacit responsio Scoti, & aliorum, qui Scotum sequuntur, dicentium, quia ab vno & eodem principio possunt multa emanare, ut in rebus creatis est manifestum, non esse necesse, quemadmodum relationes non oppositae non faciunt distinctionem in principio, ita quoque relationes non oppositae illis respondentes non efficiere distinctionem in eis, quae sunt à principio: quare, inquit, licet paternitas & spiratio activa, quae constituunt principium Filij & Spiritus sancti, non efficiant distinctionem inter Patrem & spiratorem: filiatio tamen & spiratio passiva, quae constituunt ea, quae sunt à principio, poterit optimè efficere distinctionem realem inter Filium & Spiritum sanctum.

Non, inquam, satisfacit haec responsio. Primò, quoniam paternitas & spiratio activa non constituunt principium secundum eandem rationem principij, sed secundum aliam ac aliam: paternitas namque constituit Patrem in esse Patris, qui quatenus Pater, est principium Filij, & non Spiritus sancti: spiratio verò activa constituit spiratorem in

Molina in D. Thom.

A esse spiratoris, qui, quatenus spirator, est principium Spiritus sancti, & non Filij: cum ergo constituant principium secundum aliam ac aliam rationem principij, quae ex natura rei deberent esse res distinctae, nisi perfectio, simpli citasque divina id impedirent, praesertim cum ratio vna, nempe Patris, sit ex natura rei quippiam incommunicabile, ratio verò alia, spiratoris scilicet, de facto sit communicabilis: sit, ut reddenda sit ratio, quare Pater & spirator non sint duo principia re ipsa distincta: Filius verò & Spiritus sanctus sint duae res distinctae: neque alia fingi potest, nisi quia inter Patrem & spiratorem non est oppositio relativam: inter Filium verò & Spiritum sanctum est oppositio relativam, quae ratio cessaret, si Spiritus sanctus non procederet à Filio.

Secundò, non satisfacit eadem responsio, quoniam paternitas & spiratio activa non sunt principia producendi Filium & Spiritum sanctum, sed sunt ipsa productiones activa significata, non per modum actionis: in rebus autem creatis licet multae productiones passivae emanare possint ab eodem principio activo, multis tamen productionibus passivis semper correspondent multae productiones activae: actio namque & passio in rebus creatis sunt in passio tamquam in subiecto, suntque idem

C re inter se: quare esse nequeunt passiones multae, quin dentur multae actiones, quae cum illis sint idem, eisque correspondent: cum ergo paternitas, & spiratio activa, seu (quod idem est) generatio activa & spiratio activa, sint productiones ipsae activae: filiatio verò, seu generatio passiva, & spiratio passiva, sint emanationes passivae, reddenda est ratio, quare haec distinguantur re, illa verò minime: praesertim cum sicut haec sunt relationes in Deo, ita & illa: neque alia reddi potest, nisi quòd filiatio & spiratio passiva constituunt res oppositas adinvicem relativae: paternitas verò & spiratio activa non item, quae ratio cessat, si dicamus Spiritum sanctum non procedere à Filio.

Rationem, opinionemque Divi Thomae confirmat axioma illud Theologorum ab Anselmo, à Concilio Florentino, & ab aliis frequenter usurpatum, in divinis non est realis distinctio, nisi inter ea, inter quae cernitur oppositio relativam.

Eandem sententiam non parum confirmat, quòd hoc loco pro solutione argumentorum notat Caietanus, nempe cum in divinis sola relatio efficiat realem distinctionem, signum esse, relationem id non habere, nisi ratione propriae peculiarisque modi distinguendi, qui convenit relationi, quatenus relatio est. In rebus namque creatis duplum, distinguitur quidem à subduplo, quia oppositum ei relativae: à quadruplo verò, quia est ab eo diversum & disparatum. Inter hos autè duos modos distinctionis unius relatiui ab alio hoc est discrimen, quòd secundus communis est relatiui cum ceteris rebus absolutis creatis: in omnibus quippe illis rationes formales disparatae ab invicem distinguuntur. Primus verò modus est proprius relatiui, quatenus relatiua sunt. Quia ergo omnia alia, quae secundum suas rationes formales in rebus creatis disparata, diversaeque sunt, in Deo, propter omnimodam simplicitatem, actualitatem, infinitamque, ac illimitatam perfectionem, uniantur, nec distinguuntur ex natura rei, ut in scientia, intellectu, voluntate, ceterisque attributis est manifestum: quia etiam sola relatio est, quae in divinis efficit distinctionem, non à quocumque, quia neque ab absolutis, quae sunt in Deo, est distincta: cum tamen in rebus creatis relatiuum & absolutum ex natura rei distinguantur: neque paternitas

Q q tas

Quinti.

Sexti.

Parti negati
quasi.

Responsio
Scoti exclusi
dicitur.

fm.

tas & spiratio actiua distinctæ sunt inter se, distinctionemve inter Patrem & spiratorem efficiunt, quia licet relatiui sint, non tamen opponuntur adiuuicem, consequens profecto est, vt relatio in diuinis solum efficiat distinctionem secundum proprium & peculiare modum distinguendi relationis, quatenus relatio est, ac proinde vt solum inter ea efficiat distinctionem, inter quæ aliquo modo cernitur oppositio relatiua.

Præcipua difficultas circa opinionem Diui Thomæ est, quoniam pacto intelligendum sit axioma illud, cui innititur, *in diuinis solum est inter ea distinctio inter quæ cernitur relatiua oppositio*. Deficere namque videtur in paternitate & spiratione passiua, & rursus in hac & filiatione, inter quas confitenda est distinctio realis, ex intellectuque illius axiomatis pendet solutio argumentorum quæ proposita sunt.

Sola relatiua oppositio efficit in diuinis realem distinctionem, duobus modis exponitur.

Altero ergo duorum modorum exponere possumus axioma illud. Primus est ita, vt relatiua oppositio non solum sit ratio, cur distinguantur secundum rem ea, quæ formaliter sunt opposita, sed etiam ea, quibus relatio opposita aduenit tamquam præsuppositis ordine originis, sitque sensus axiomatis illius. In diuinis solum est realis distinctio inter ea pertinentia ad originem, inter quæ cernitur relatiua oppositio, vel ratione sui, vel ratione relationis adiunctæ, & quasi superuenientis, quæ sit ratio, vt quæ ita ordine originis præsupponuntur, etiam distinguantur. Verbi gratia, paternitas constituit Patrem in esse principij Filij per intellectum, & spiratio actiua constituit spiratorem in esse principij Spiritus sancti per voluntatem: quia ergo emanatio per voluntatem supponit emanationem per intellectum, eò quod velle ex natura rei supponat intelligere, fit, vt nostro intelligendi more cum fundamento in re, prius sit Patrem esse Patrem, quam spiratorem, & vt ratio spiratoris supponat rationem Patris, eique quasi superueniat. Oppositio ergo, quæ cernitur inter spiratorem, quæ spirator est, & Spiritum sanctum, est ratio non solum cur spirator, quæ spirator est, distinguatur ab Spiritu sancto realiter, sed etiam cur ratio Patris (quam ratio spiratoris ordine originis supponit, & cui quasi præexistenti aduenit) distinguatur etiam ab Spiritu sancto. Simili modo in Filio, quia prius est Filium esse, quam ipsum esse spiratorem, eò quod Filius per generationem, quæ ad esse Filij terminatur, à Patre acceperit vt sit spirator, fit, oppositio, quæ est inter spiratorem & Spiritum sanctum, non solum sit ratio distinguendi spiratorem, quæ spirator est, ab Spiritu sancto, sed etiam Filium secundum esse Filij, ita quod nisi ratio Filij & Patris adiunctam haberent modo explicato rationem spiratoris, nulla ratione ab Spiritu sancto secundum rem distinguerentur.

Huius rei habemus exemplum satis accommodatum in rebus creatis. Socrates namque duo includit, naturam videlicet humanam, & principium, quo indiuidatur. Plato similiter totidem includit, distinguunturque Socrates & Plato realiter, non solum quoad gradum, qui est principium indiuiduans, sed etiam quoad naturam humanam, quam includunt: quippe cum ratio ipsa humanitatis existens in vno eorum, distet loco à ratione humanitatis existente in altero: licet autem Socrates & Plato quoad vtrumque gradum distinguantur realiter, solum tamen principium indiuiduans est ratio distinctionis, non solum sibi ipsi, sed etiam gradui naturæ communis, cui adiungitur: Etenim natura humana à principio indiuiduante adiuncto sibi in Socrate, ratione cuius facta est in Socrate indiuiduum per accidens,

A habet vt distinguatur realiter à se ipsa secundum esse quod habet in Platone, propter principium indiuiduans, quod in Platone habet adiunctum: scilicetque principiis indiuiduantibus, vt natura illa non habent, quod sunt multæ, ita nec habent quod distinguantur, aut differant inter se. Sicut ergo in rebus creatis differentia adiuncta est ratio, cur natura communis vniuersa in diuersis indiuiduis distinguatur realiter, cum ramen ex iis, quæ sibi sunt in trinitate, non habeat, quod realiter distinguatur: sic etiam in diuinis oppositio est ratio, non solum quod ea, quæ formaliter sunt opposita, distinguantur realiter inter se, sed etiam quod alia ad originem pertinentia, quæ præsupponuntur, & quibus quasi aduenit relatio opposita, distinguantur etiam realiter ab extremo relationi sic aduenienti opposito, & proinde vt Pater & Filius, quibus relatio spirationis actiue quasi aduenit, distinguantur ab Spiritu sancto.

Secundo modo axioma illud exponi potest, si dicatur, nomine oppositorum non intelligi correlatiua, sed ea inter quæ mediatur, vel immediatur esse ordo originis, eius à quo alius, & qui ab alio. Cum enim nihil magis pugnet, quam idem, vel mediatur, vel immediatur producere seipsum, eo ipso quod aliquod mediatur, vel immediatur est ab alio, necessarium debet ab eo distingui re, non solum quoad ipsam habitudinem originis, sed etiam quoad omne aliud esse relatiuum, quod præsupponitur in eodem supposito, cuique quasi superuenit talis ordo originis. Quare quia à Patre & à Filio est Spiritus sanctus, ratioque spiratoris in Patre, supponit esse Patrem, & in Filio, esse Filium, efficitur vt Pater & Filius non solum in ratione spiratoris, sed etiam in ratione Patris & Filij distinguantur realiter ab Spiritu sancto, quod non esset, si Spiritus sanctus ab vtroque non procederet. Hanc expositionem innuit Caietanus quæstione 30. articulo 2. ad secundum dubium, differtque à priori, quia iuxta hanc expositionem dicere possumus, paternitatem & filiationem in hoc sensu habere à se, quod distinguantur ab spiratione passiua, quia à se, à suisve rationibus formalibus habent, quod constituant supposita, à quibus est Spiritus sanctus, & ob id, quod distinguantur ab Spiritu sancto: iuxta priorem verò non id habent à propriis rationibus formalibus, sed à ratione formali spirationis actiue, quam suapte natura habent adiunctam. Dicitur est in hac posteriori expositione, ad distinctionem realem satis esse ordinem originis mediatur, vel immediatur: quia si per impossibile Spiritus sanctus immediatur esset à solo Filio, eo ipso quod Filius est à Patre, Spiritus sanctus esset mediatur à Patre, sicut nepos mediatur est ab auo, mediante scilicet suo patre qui ab auo fuit productus, atque id esset satis ad distinctionem realem inter Patrem & Spiritum sanctum.

Ad primum ergo argumentum contrarie opinionis posset dici primo, quod Spiritus sanctus tunc distingueretur realiter à Patre, vt probat argumentum: eò quod ab eo esset Filius & à Filio Spiritus sanctus, & præterea nõ distingueretur à Patre, quia inter Patrem & Spiritum sanctum non esset tunc oppositio relatiua, ac proinde argumentum optime probaret implicare contradictionem Spiritum sanctum esse à solo Patre. Legitima tamen argumenti solutio est, si concedamus antecedens, & negemus consequentiam. Ad probationem verò negandum est, esse patrem rationem vtroque. Etenim si Spiritus sanctus non procederet à Filio, nulla esset inter Filium & Spiritum sanctum oppositio: esto autem non procederet

Aliter dicitur exponi diuinitatem axioma.

Respondeo ad argumentum ad primum.

deret immediatè à Patre, sed immediatè, quatenus procederet à Filio producto à Patre, esset oppositio relatiua inter patrem & Spiritum sanctum, principij mediati ad id, quod mediatè est à tali principio: sicut inter nepotem & auum est oppositio relatiua. Itaque negari tunc non posset in Patre aeterno relatiuè suppositum Patris & Spiritus sancti, per quam, & per aliam, quæ ex parte Spiritus sancti responderet, mutuo se respicerent, opponerenturque relatiuè suppositum Patris & Spiritus sancti: sicut supposita aui & nepotis in humanis mutuo sese respiciunt, relatiuèque opponuntur, quæ oppositio esset factis, vt supposita Patris & Spiritus sancti distinguerentur realiter inter se, iuxta vtriusque expositionem axiomatis supra traditam. Quod si in antecedente argumenti oppositi diceretur, si per impossibile Spiritus sanctus ita esset à solo Filio, vt neque mediatè esset à Patre, tunc negandum esset antecedens, nec probatio illius subiuncta id probat. Præterea manifestam inuoluit contradictionem, Spiritum sanctum esse à Filio, & non esse, saltem mediatè à Patre: cum contradictionem implicet, esse Filium, à quo procedat Spiritus sanctus, & non esse Patrem, à quo immediatè sit Filius, & mediatè Spiritus sanctus. Vnde parum esset curandum, quid ex tali antecedente concluderetur.

Ad secundum. Ad secundum, iuxta priorem expositionem axiomatis traditam, dicendum est, maiorem non esse vniuersim veram. Natura namque humana, vt est in Socrate, realiter distinguitur à se ipsa, vt est in Platone, & tamen non distinguitur per rationale, per quod constituitur in esse naturæ humanæ, sed per differentias indiuiduantes adiunctas, vt explicatum est. Eodemque modo Filius, quo ad esse Filij, distinguitur realiter ab Spiritu sancto, non ratione filiationis per quam constituitur in esse Filij, quasi filiatio sit ratio, quod distinctus sit ab Spiritu sancto, sed ratione spirationis actiua: quasi superuenientis, secundum quam relatiuè opponitur Spiritui sancto, vt explicatum est. Iuxta posteriorem verò expositionem, concessa maiori, & minori, concedenda quoque est prima consequentia. Ad maiorem verò subsumptam dicendum est, quamuis, ea hypothesi data, Filius retineret filiationem, non tamen quæ esset realis naturæ, vt constitueret suppositum, à quo procederet Spiritus sanctus, & quæ suapte natura haberet adiunctam spirationem actiuam sibi quasi superuenientem, quare quia, ea hypothesi data, filiatio haberet longè diuersam naturam ab ea quam modò habet, modò Filius per eam distinguitur realiter ab Spiritu sancto, ea verò hypothesi data, non distingueretur per eam. Vnde si in minori sit sermo de filiatione, quæ esset eiusdem omnino rationis cum ea, quæ modò est, neganda est minor: si verò quæ esset alterius rationis, concessa minori, neganda est consequentia. Posset quoque facile solui idem argumentum, negando viciniam consequentiam: quia tunc Spiritus sanctus non esset alius à Filio: Filius verò à filiatione non habet quod distinguitur, nisi à quocumque alio à se: auterique contrarie sententiæ tenentur concedere, Patrem à paternitate, qua constituitur in esse Patris, & Filium à filiatione qua constituitur in esse Filij, non habere quod distinguantur ab spiratore, quia spirator non est alius à Patre & Filio. Quod si dicant, data ea hypothesi, Spiritum sanctum futurum fuisse alium à Filio, non secus ac modò est, pertinet principium: hoc enim ipsum est, quod illis erat probandum.

Ad tertium. Ad tertium concessio antecedente, & prima Molina in D. Thom.

A consequentia, neganda est secunda, qua inferitur, non minus distinguendum fore ab Spiritu sancto, quam distinguatur modò. Ratio autem, quare neganda sit, ea est. Quia Spiritus sanctus tunc non esset alius à Filio: sicut enim Filius modò est vnus, esto non distinguatur à spiratore, eò quod spirator non sit alius à Filio: ita tunc esset vnus, esto non distinguerentur ab Spiritu sancto: eò quod ea hypothesi data, Spiritus sanctus non esset alius à Filio.

B Ad quartum neganda est minor: est enim relatiua oppositio, ordòque originis inter paternitatem & filiationem ex vna parte, & spirationem passiuam ex alia, ratione spirationis actiua adiuncta ac superuenientis paternitati ac filiationi.

C Ad primam confirmationem, iuxta primam expositionem axiomatis, dicendum est, quemadmodum natura humana in Socrate, & natura humana in Platone, habet quod distinguatur realiter, à differentia indiuiduante adiuncta, tamquam à forma superueniente, ac proinde in genere causæ formalis, eo modo quo r. lib. Physicorum explicatum est, existentiam materiæ causari à forma substantiali in genere causæ formalis: ita spirationem actiuam esse, non causam (quia in diuinis non est causa) sed rationem ad modum causæ formalis, quare Filius, qua Filius, distinguitur realiter ab Spiritu sancto. Iuxta secundam verò expositionem dicendum est, Filium, quæ Filius, non ab spiratione actiua, sed à filiatione, habere quod distinguatur realiter ab Spiritu sancto, quatenus tamen filiatio est talis naturæ, vt constituat suppositum à quo est Spiritus sanctus, ac proinde vt habeat annexam spirationem actiuam, cuius naturæ non esset filiatio, si Spiritus sanctus à Filio non procederet, & idèd facta hypothesi, quod Spiritus sanctus à Filio non procedat, filiatio non distingueret Filium ab Spiritu sancto.

D Ad secundam confirmationem dicendum est, disparatam esse rationem in diuinis, & in creatis, vt explicatum est. Cætera namque quæ in creatis disparata sunt, in diuinis non distinguuntur propter omnimodam simpliciter, actualitatem, illimitatamque perfectionem diuinam, sed ea tantum distinguuntur in diuinis, inter quæ tenetur oppositio in sensu explicato, seclusaque oppositione non esse maior ratio, quare filiatio & spiratio passiuæ distinguerentur inter se, quam paternitas & spiratio actiua, cum, seclusa oppositione, hæc duæ posteriores rationes formales aequè disparatæ videantur inter se, ac duæ priores.

E Ad quintum negandum est antecedens, ex hypothesi quod Spiritus sanctus non procederet à Filio: sicut enim processio actiua per intellectum, & processio actiua per voluntatem non repugnant eidem personæ, esto vna processio supponat aliam: ita processiones passiuæ non repugnant, si neutra personæ ita procedens esset ab alia.

F Ad Anselmum, vel dicendum est loqui de distinctione virtute, vel loqui de naturate & processione vt modò sunt, quo pacto est inter eas oppositio in sensu explicato, ex ipsarumque natura est, quod Spiritus sanctus sit à Filio.

Ad sextum negandum est, ea hypothesi data, futurum vt Spiritus sanctus esset alia persona à Filio. Licet enim vterque haberet rationem personæ, vt probat argumentum, ac proinde in Filio & Spiritu sancto essent duæ rationes personæ, non tamen essent duæ personæ, neque vnus esset persona distincta ab alio: eò quod ad pluralitatem personarum non satis sit pluralitas rationum perso-

Ad quartum.

Ad primam confirmationem.

Ad secundam confirmationem.

Ad quintum.

Ad sextum.

na, sed necessaria etiam sit pluralitas substantiarum A
 indiuiduarum, seu incommunicabilium, ac subsi-
 stentiarum, quæ esse nequit sine distinctione reali
 vnius substantiæ ab alia. Itaque sicut in Christo est
 ratio personæ naturæ diuinæ, & ratio personæ natu-
 ræ humanæ (est enim indiuidua substantia naturæ
 diuinæ, & indiuidua substantia naturæ humanæ, li-
 cêt quod Christus indiuidua, id est, incommunica-
 bilis, substantia sit naturæ humanæ, non habeat ex
 propriis naturæ humanæ, sed ex Verbo diuino, quod
 est hic homo à natura singulari humana, quam ha-
 bet vnitam, incommunicabilitatem verò habet ex
 se: non tamen sunt duæ personæ, quia non sunt duæ
 substantiæ indiuiduæ, sed vna tantum propter vni-
 tatem substantiæ: ita Filius & Spiritus sanctus ha-
 berent duas rationes personæ, non tamen essent
 duæ personæ, sed vna tantum. Quo loco aduerte,
 eodem modo teneri aduersarios soluere simile ar-
 gumentum, quod tunc contra eos posset fieri, de
 Patre & spiratore: esset enim tunc spirator quid in-
 communicabile, eò quod soli Patri conueniret, ac
 proinde haberet rationem personæ.

ARTICVLVS III.

Virum Spiritus sanctus procedat à Patre
 per Filium.

Affirmans
 conclusio in
 quo sensu sit
 vera.

ONCLVSIO affirmat, eamque admit-
 tit Concilium Florentinum in literis
 sanctæ vniõis. Ex dictis verò art. præ-
 cedente disputatione 2. patet, in quo
 sensu sit vera, & asseratur à Sanctis. Si enim specte-
 mus Filium quatenus à Patre habet eandem vim
 spiratuum numero, quæ est in Patre, dicendum est
 Spiritum sanctum procedere ab vtroque immediatè,
 & simul etiam quodammodo à Patre per Fili-
 um, quatenus Filius per virtutem acceptam à Patre spi-
 rat. Itaq; vtrique supposito tribuitur spiratio im-
 mediata, sed supposito Patris, simul etiam quodam-
 modo mediata, quatenus Filio communicauit eam-
 dem virtutem numero, qua vterq; spirat immediatè.

Spiritum
 sanctum esse
 à filio per 1. a-
 gram non sit
 concedendum.

Dubium est, vtrum hæc etiam sit concedenda,
 Spiritus sanctus est à Filio per Patrem? D. Th. hoc loco
 ad vltimum videtur eam negare. Durandus verò in
 1. d. 1. q. 3. & Torres hoc loco censent posse in hoc
 sensu concedi, id est, per virtutem acceptam à Patre:
 quemadmodum concedimus, Prætozem operari per
 regem, id est, per facultatem communicatam à rege.
 Et quidem placet quod dicunt, quamuis propositio
 sine distinctione non sit concedenda.

An sit ad-
 mittendum
 Spiritum san-
 ctum esse prin-
 cipaliter,
 aut proprie à
 patre.

Dubitatur etiam, vtrum concedendum sit, Spiri-
 tum sanctum esse principaliter à Patre, & esse pro-
 prie à Patre? D. Augustinus 1. 5. de Trinit. cap. 17. &
 26. in hoc sensu affirmat Spiritum sanctum esse prin-
 cipaliter à Patre, quod Pater à se habeat, vt produ-
 cat Spiritum sanctum, Filius verò non à se, sed à Pa-
 tre id accepit per generationem. Cum enim cap.
 17. prius dixisset, Spiritum sanctum principaliter pro-
 cedere à Patre, subiunxit: Ideo addidi principaliter,
 quia & de Filio Spiritus sanctus procedere reperit-
 tur: sed hoc quoque illi Pater dedit. Hieronymus
 etiam, aut quicumque alius eius operis est autor,
 tom. 4. in expositione Catholice fidei, Nicenique
 symboli, scribens ad Cyrillum in eodem sensu ait:
 Credisus in Spiritum sanctum, qui de Patre processit
 proprie. Et inferius: Spiritum sanctum verum Deum
 inuenimus in Scriptura, & de Patre proprie esse. Ve-
 rum licet hi Patres in sensu explicato eo modo lo-
 quantur, numquam tamen est concedendum, Spiri-

tum sanctum minus principaliter, aut minus pro-
 prie procedere à Filio, neque id ipsi vquam con-
 cessissent. Non etiam videtur vsurpandus modus il-
 le loquendi, sed pie exponendus.

ARTICVLVS IV.

Virum Pater & Filius sint vnum principium
 Spiritus sancti.

DISPUTATIO I.

ONCLVSIO affirmat. Eam probat D. Pater & Fi-
 lius sunt vnum prin-
 cipium Spiritus
 sancti.

Thom. quia in diuinis omnia sunt vnum
 inter quæ id non impedit relationis op-
 positio: sed Pater & Filius non opponun-
 tur relatiuè in hoc, quod sint principium Spiritus
 sancti: ergo Pater & Filius sunt vnum Spiritus san-
 cti principium.
 Aduerte, conclusionem propositam eo modo,
 esse de fide. Definita namque fuit in Concilio Lug-
 dunensi cap. Fidei. de summa Trinitate & fide Ca-
 tholica lib. 6. vbi sic habetur: Spiritus sanctus eterna-
 liter ex Patre & Filio, non tanquam ex duobus prin-
 cipis, sed tanquam ex vno principio, non duobus spiri-
 tionibus, sed vna spiratione procedit. Et inferius: Dam-
 namus omnes qui temerario ausu præsumserint asse-
 re, quod Spiritus sanctus ex Patre & Filio tanquam ex
 duobus principis, & non tanquam ex vno procedat.
 Et in Concilio Florentino in literis sanctæ vniõis
 his verbis: Spiritus sanctus sum esse subsistens habet
 ex Patre simul & Filio, & ex vtroque æternaliter tan-
 quam ab vno principio, & vnica spiratione procedit.

DISPUTATIO II.

Virum hæc sit propria, Pater & Filius sint vnum
 principium Spiritus sancti.

Diuus Thomas hoc loco refert sententiam quo-
 rumdam, qui dicebant, prædictam proposi-
 tionem non esse propriam. Ducebantur in hæc
 sententiam, quoniam cum nomen, principium Spiri-
 tus sancti, non sit nomen personæ, sed cuiusdam
 proprietatis communis Patri & Filio, dicebant non
 esse nomen substantiuum, sed adiectiuum: vnum
 verò adiectiuum non determinat aliud, sed vtrum-
 que determinat substantiuum: quare cum in hac
 propositione, Pater & filius sint vnum principium
 Spiritus sancti, ponantur duo adiectiua à parte præ-
 dicati, videlicet, vnum, & principium: de Patre verò
 & Filio non sit verum dicere quod sit vnus, propo-
 sitio non erit vera, nisi dixit, vnum, sumatur aduer-
 bialiter, ac sit sensus, Pater & Filius sunt vnum prin-
 cipium Spiritus sancti, id est, vno modo principium:
 quæ locutio est impropria. In eo ergo sensu dicunt
 propositionem vsurpatam esse à Sanctis, & esse ve-
 ram, impropria tamen.

Hanc sententiam impugnat D. Thomas. Primò,
 quia si propositio illa in eo sensu concederetur, &
 affirmaretur à sanctis Patribus, concederetur etiam
 hæc, Pater est duo principia Filij & Spiritus sancti,
 id est, duobus modis principium, nempe per
 intellectum, & voluntatem, generando, & spiran-
 do: eam tamen non concedunt. Secundo, quia li-
 cêt nomen, Principium, significet proprietatem, si-
 gnificat tamen eam substantiuè, quemadmodum
 nomina, pater, dominus, & cæc. sunt nomina sub-
 stantia. Atque inde sumit rursus argumentum
 ad con-